

MICHAŁ GARNCAREK

POLSKI JĘZYK MIGOWY W NAUCZANIU OSÓB SŁYSZĄCYCH. WSKAZÓWKI METODYCZNE

Język migowy w dwóch wcieleniach

Pamiętam dokładnie kiedy poczułem nieodpartą chęć nauki języka migowego. To pragnienie miało wypełnić nagle uświadomioną przepaść komunikacyjną między mną, a Głuchym¹, którego spotkałem w jednym z łódzkich lokali. Poczułem się nieswojo zupełnie tak samo, gdy spotyka się cudzoziemca, z którym masz już nawiązać kontakt, gdy nagle blokujesz się, ponieważ brakuje ci narzędzia, dzięki któremu „przepaść” stałaby się błahą przeszkodą. Spuściłem wzrok i odszedłem, próbując szybko zapomnieć o nieudanej sprawie. Jednak nie mogłem wymazać tego z pamięci. W głowie pojawiła się paradoksalna w moim mniemaniu myśl, która wyrażała się słowami „obydwoje jesteśmy Polakami, a nie jesteśmy w stanie się porozumieć”. Znaczenie później zrozumiałem, że Głusi nie różnią się wiele od cudzoziemców, a przede wszystkim tym, że porozumiewają się obcym dla słyszającej części Polaków językiem – polskim językiem migowym. Ale to było znacznie później. Tuż po spotkaniu postanowiłem zapisać się na kurs języka migowego², który

¹ Głusi pisane z dużej litery odnosi się do rodzimych użytkowników polskiego języka migowego, a duża litera podkreśla ich przynależność do mniejszości kulturowej.

² Kurs języka migowego w rzeczywistości okazał się kursem systemu językowo-migowego (SJM), który nie pełni funkcji języka naturalnego, lecz subkodu języka polskiego. SJM w swoim użyciu wykorzystuje gramatykę języka polskiego w połączeniu ze znakami, w większości zaczerpniętymi z polskiego języka migowego (PJM), oraz alfabetu palcowego w symultanicznym przekazie opartym na modalnościach: wzrokowej i słuchowej.

nie był kursem języka migowego, o czym nie wiedział nawet wykładowca, a tym bardziej niczego nieświadomy kursant, pełen zapału do nauki wizualnej formy komunikacji. Był to początek drogi pełnej sprzeczności. Na kursie na poziomie zaawansowanym, który odbywał się w sali sąsiadującej ze świetlicą, w której dwa razy w tygodniu spotykali się Głusi, aby spędzić ze sobą czas przy rozmowach, kartach i bilardzie, zacząłem odnosić wrażenie, że brakuje mi swobody w kreowaniu wypowiedzi migowych, a przecież język powinien charakteryzować się takową swobodą w tworzeniu nieskończonej ilości wariacji wypowiedzi. Kurs zaawansowany, a ja nie potrafię zapytać „co u Ciebie”? Ponadto zawsze, gdy w przerwie przechodziłem przez świetlicę obserwowałem Głuchych rozmawiających ze sobą. Ich przekaz był pełny. Naprzemiennosc ról, wzajemność, intencjonalność. Bawili się konwersacją, z której nic nie byłem w stanie zrozumieć, a różnice między językiem Głuchych a poznawanym przeze mnie kodem, dostrzegalne były nawet w zakresie zaimków osobowych.

Zakończyłem trzystopniowy kurs języka migowego oraz kolejne trzy stopnie kursu nauczycielskiego języka migowego, które razem stanowiły pakiet 495 godzin dydaktycznych. Zajęcia prowadzone były głównie w oparciu o jedną metodę, która polegała na poznaniu znaku migowego i jego utrwaleniu, dzięki zamiganiu dwóch zdań, w których znak ten był zawarty. Natomiast w ramach powtórzenia migaliśmy zdania zawsze w połączeniu z mową foniczną. Tak zakończyłem kursy, ale im bliżej końca ich byłem, tym bardziej zdawałem sobie sprawę z własnych braków i niezaspokojenia potrzeby produktywności w tym języku. Przez cały okres kursów odnosiłem wrażenie, że kod, którego się uczymy jest niczym więcej niż „pisanie po polsku w przestrzeni przed sobą”, ale zapomniano wspomnieć, że język polski jest dla Głuchych obcy, o czym dowiedziałem się dopiero przy współpracy z native-signers³ oraz dzięki badaniom lingwistycznym nad polskim językiem migowym. Od tamtej chwili wiedziałem, że uczyłem się niewłaściwego języka migowego⁴.

Kolejne dwa lata były dla mnie językowym objawieniem. Dzięki możliwości, którą była codzienna współpraca z Głuchymi miałem okazję uczyć się polskiego języka migowego. Zadanie nie należało do prostych, ponieważ

³ Natywni użytkownicy polskiego języka migowego.

⁴ Tym właściwym, którym porozumiewa się społeczność Głuchych w Polsce jest polski język migowy ze swoją dla siebie gramatyką wizualno-przestrzenną. PJM jako kompletny system językowy posiada wszystkie cechy języka naturalnego, który podlega wymiarowi ewolucyjności, a zatem stale się wzbogaca i rozwija.

musiałem wyzbyć się wcześniejszych przyzwyczajęń językowych, a co ważniejsze poznać gramatykę wizualno-przestrzenną, którą charakteryzują się języki migowe Świata⁵. Bez przestrzeni migowej nie ma języka migowego. Rzecz oczywista bez wielu innych aspektów również, ale były one jeszcze przeze mnie nie odkryte, ponieważ jako absolwent dotychczasowych kursów moją uwagę kierowano wyłącznie na aspekt manualny tj. układ dłoni, który zawsze reprezentował literę alfabetu palcowego lub liczebnik, jego lokalizację, ruch oraz orientację dłoni. Wymiar niemanualny jeśli został wspomniany to odnosił się wyłącznie do mimiki i jej funkcji ekspresywnej, którą można ująć słowami „uśmiechnij się, gdy migasz o czymś wesołym, zasmuć się, gdy o smutnym”. Należy przy tym pamiętać, że sygnały niemanualne w językach migowych pełnią przede wszystkim funkcję gramatyczną.

Dzięki tej współpracy oraz badaniom lingwistów nad PJM, które weryfikowałem na bieżąco z Głuchymi kolegami, uzmysłowiłem sobie, iż z biegiem czasu zaspokajalem potrzebę produktywności w języku migowym. Byłem w stanie migać na wiele tematów, zacząłem rozumieć kierunkowość znaków w czasownikach uzgodnionych, zasadę tematyzacji inaczej topikalizacji, poznałem klasyfikatory w polskim języku migowym, które cały czas sprawiają mi przyjemność podczas ich używania. Jednakże, gdy moja produktywność rosła na sile, umiejętność odbioru komunikatów wizualno-przestrzennych w PJM trudno było nadrobić. Wiązało się to z charakterem kursów systemu językowo-migowego, które odbyłem, systemu wykorzystującego jednocześnie kanał słuchowy i wzrokowy, ponieważ komunikaty nadawane przez kursantów zawsze były podparte językiem fonicznym. Nie ćwiczone więc odbierania, gdyż jako słyszący uczestnicy z zamkniętymi oczami byliśmy w stanie odczytać sens wypowiedzi. Z perspektywy czasu paradoksalne wydaje się być to, że pod hasłem języka migowego uczono kodu, który nawet po zablokowaniu głównego kanału przekazu, którym jest kanał wizualny dla naturalnych języków migowych i tak spełniał swoją rolę. Natomiast nauczanie języków obcych, a zatem również i polskiego języka migowego według Europejskiego Opisu Systemu Kształcenia Językowego (EOSKJ) celuje w istotę komunikacji, która nie może istnieć bez powiązania komponentów lingwistycznego, socjolingwistycznego oraz pragmatycznego z koniecznym nastawieniem na rozwój umiejętności nadawania, odbierania,

⁵ Obecnie na Świecie zidentyfikowanych jest 177 języków migowych, zob. *List of World Sign Languages* <http://www.zeichensprache.org/sign/listsignlanguages.asp> [dostęp: 14.09.2012].

interakcji i mediacji uczestnika. Wydaje się konieczne opracowanie nowej jakości kursów polskiego języka migowego, która spełni wymagania EOSKJ, aby komunikacja z wykorzystaniem PJM między Słyszzącymi i Głuchymi nie tylko stała się błąhą przeszkodą, ale dawała ogromną radość w jej uczestniczeniu.

Europejski system opisu kształcenia językowego

Europejski system opisu kształcenia językowego (ESOKJ) jest obszernym dokumentem opracowanym przez ekspertów Rady Europy w zamiarze stworzenia praktycznego narzędzia pozwalającego na sprecyzowanie celów do realizacji na każdym etapie uczenia się języków europejskich, a tym samym pozwalającego na ujednolicenie oceniania w ich nauczaniu. ESOKJ nie tylko szczegółowo opisuje wiedzę i umiejętności, które uczeń powinien rozwinąć w procesie uczenia się języków obcych, lecz także podkreśla wymiar kulturowy, w którym dany język znajduje swoją przestrzeń⁶. Powiązanie tych elementów leży u podstaw drogi, której celem jest sprawna komunikacja. Osiągnięcie tej sprawności ESOKJ definiuje za pomocą 6 poziomów zaawansowania.

Tabela. Poziomy biegłości językowej: skala ogólna⁷.

Poziom biegłości	C2	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie może z łatwością zrozumieć praktycznie wszystko, co usłyszy lub przeczyta. Potrafi streszczać informacje pochodzące z różnych źródeł, pisanych lub mówionych, w spójny sposób odtwarzając zawarte w nich tezy i wyjaśnienia. Potrafi wyrażać swoje myśli płynnie, spontanicznie i precyzyjnie, subtelnie różniąc odcienie znaczeniowe nawet w bardziej złożonych wypowiedziach.
	C1	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie szeroki zakres trudnych, dłuższych tekstów, dostrzegając także znaczenia ukryte, wyrażone pośrednio. Potrafi się wypowiadać płynnie, spontanicznie, bez większego trudu odnajdując właściwe sformułowania. Skutecznie i swobodnie potrafi posługiwać się językiem w kontaktach towarzyskich i społecznych, edukacyjnych bądź zawodowych. Potrafi formułować jasne, dobrze zbudowane, szczegółowe, dotyczące złożonych problemów wypowiedzi ustne lub pisemne, sprawnie i właściwie posługując się regułami organizacji wypowiedzi, łącznikami, wskaźnikami zespolenia tekstu.

⁶ *Europejski system opisu kształcenia językowego*, Rada Europy, 2001.

⁷ *Europejski system opisu kształcenia językowego*, Centralny Ośrodek Kształcenia Nauczycieli, 2001, s. 33.

Poziom samodzielności	B2	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w złożonych tekstach na tematy konkretne i abstrakcyjne, łącznie z rozumieniem dyskusji na tematy techniczne z zakresu jej specjalności. Potrafi porozumiewać się na tyle płynnie i spontanicznie, by prowadzić normalną rozmowę z rodzimym użytkownikiem języka, nie powodując przy tym napięcia u którejkolwiek ze stron. Potrafi – w szerokim zakresie tematów – formułować przejrzyste i szczegółowe wypowiedzi ustne lub pisemne, a także wyjaśniać swoje stanowisko w sprawach będących przedmiotem dyskusji, rozważając wady i zalety różnych rozwiązań.
	B1	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie znaczenie głównych wątków przekazu zawartego w jasnych, standardowych wypowiedziach, które dotyczą znanych jej spraw i zdarzeń typowych dla pracy, szkoły, czasu wolnego itd. Potrafi radzić sobie w większości sytuacji komunikacyjnych, które mogą się zdarzyć w czasie podróży w regionie, gdzie mówi się danym językiem. Potrafi tworzyć proste, spójne wypowiedzi ustne lub pisemne na tematy, które są jej znane bądź ją interesują. Potrafi opisywać doświadczenia, zdarzenia, nadzieje, marzenia i zamierzenia, krótko uzasadniając bądź wyjaśniając swoje opinie i plany.
Poziom podstawowy	A2	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie wypowiedzi i często używane wyrażenia w zakresie tematów związanych z życiem codziennym (są to np.: bardzo podstawowe informacje dotyczące osoby rozmówcy i jego rodziny, zakupów, otoczenia, pracy). Potrafi porozumiewać się w rutynowych, prostych sytuacjach komunikacyjnych, wymagających jedynie bezpośredniej wymiany zdań na tematy znane i typowe. Potrafi w prosty sposób opisywać swoje pochodzenie i otoczenie, w którym żyje, a także poruszać sprawy związane z najważniejszymi potrzebami życia codziennego.
	A1	Osoba posługująca się językiem na tym poziomie rozumie i potrafi stosować potoczne wyrażenia i bardzo proste wypowiedzi dotyczące konkretnych potrzeb życia codziennego. Potrafi formułować pytania z zakresu życia prywatnego, dotyczące np.: miejsca, w którym mieszka, ludzi, których zna i rzeczy, które posiada oraz odpowiadać na tego typu pytania. Potrafi przedstawiać siebie i innych. Potrafi prowadzić prostą rozmowę pod warunkiem, że rozmówca mówi wolno, zrozumiale i jest gotowy do pomocy.

Do tej pory w Polsce najczęściej organizowanymi kursami języka migowego są kursy systemu językowo-migowego (SJM) inaczej języka miganego. SJM jest polszczyzną w formie migowej, kodem, który nie rządzi się regułami własnej gramatyki⁸, ponieważ odzwierciedla strukturę gramatyczną języka polskiego⁹. Natomiast polska społeczność Głuchych porozumiewa się naturalnym dla nich polskim językiem migowym, gdyż opiera się on na wzrokowym sprzężeniu zwrotnym, dzięki któremu osoba Głucha może wyrażać się swobodnie. W obiegu wzrok – gest Głuchy nie odczuwa żadnego zakłócenia ani skrępowania w wypowiedzaniu się. Tak jak każdy rozmówca słyszący, który może modulować swój głos i bawić się jego brzmieniem, osoba Głucha może również bawić się słowami migowymi, jeśli są one wizualne i pojawiają się w warunkach, w których nie krępuje ich żadne ograniczenie¹⁰.

PJM jako język pierwszy, realizuje wszystkie operacje myślowe, funkcjonuje również jako język wewnętrzny i spełnia, według *Encyklopedii językoznawstwa ogólnego* wszystkie cechy języka naturalnego¹¹, którego definicja brzmi:

Język naturalny to język powstały na drodze rozwoju historycznego, zróżnicowany geograficznie i społecznie przeciwstawiający się z jednej strony językom sztucznym (esperanto), z drugiej zaś językom formalnym (język logiki). Od języków sztucznych język naturalny różni się tym, że w swoim rozwoju historycznym podlega powolnym wprowadzaniu, ale ciągłym zmianom¹².

Według Tomaszewskiego PJM posiada wszystkie cechy języka naturalnego: (1) dwoistość, czyli podwójną artykulację, (2) produktywność, (3) arbitralność, (4) zdolność do wzajemnej wymiany polegająca na przemienności ról nadawcy i odbiorcy, (5) specjalizację, (6) przemieszczanie oraz (7) transmisję kulturową¹³. Polski język migowy nie jest językiem fonicznym, lecz z pewnością jest językiem naturalnym i europejskim, a do takich Europejski System Opisu Kształcenia Językowego się odnosi, dlatego proces jego nauczania, tak samo jak każdego innego języka obcego powinien opierać się o standardy według Rady Europy.

⁸ P. Tomaszewski, T. Gałkowski, P. Rosik, *Nauczanie polskiego języka migowego jako obcego: Czy osoby słyszące mogą przyswoić język wizualny?*, „Czasopismo Psychologiczne” 2002, nr 1, s. 7–20.

⁹ P. Tomaszewski, M. Garncarek, P. Rosik, M. Jaromin, *Nauczmy się rozumieć nawzajem: Poradnik dla słyszących, niedosłyszących i głuchych*, Polski Związek Głuchych Zarząd Główny, 2009, s. 9.

¹⁰ D. Bouvet, *Mowa dziecka. Wychowanie dwujęzyczne dziecka niesłyszącego*, Warszawa 1996, s. 158.

¹¹ M. Czajkowska-Kisil, *Dwujęzyczne nauczanie Głuchych w Polsce*, „Szkoła Specjalna” 2006, nr 4, s. 67.

¹² K. Polański, *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław 2003, s.v. język naturalny.

¹³ P. Tomaszewski, *Polski Język Migowy – mity i fakty*, „Poradnik Językowy”, 2004, s. 59–72.

Wskazówki metodyczne do nauczania PJM osób słyszących

Obecnie kursy języka migowego w Polsce cieszą się zainteresowaniem, które pośrednio związane jest z niedawno wprowadzoną w życie ustawą o języku migowym i innych środkach komunikowania się¹⁴. Akt prawny obliguje między innymi organy administracji publicznej do obsługi osób uprawnionych, których ustawa definiuje jako „osoby doświadczające trwale lub okresowo trudności w komunikowaniu się”. W celu zapewnienia efektywnej obsługi Głuchego petenta organy administracji publicznej zobowiązane są stworzyć rejestr tłumaczy języka migowego z podziałem na tłumaczy SJM i PJM. Ponadto urzędnicy oddelegowywani są na kursy języka migowego, aby choć w niewielkim stopniu zastąpić usługę tłumacza. Tutaj pojawia się pytanie: na jaki rodzaj kursu języka migowego trafią? Niestety odpowiedź wydaje się łatwa do wydedukowania, tym bardziej, że jednostki administracji publicznej w przetargach na szkolenia z zakresu języka migowego zaznaczają wymagania dla systemu językowo-migowego, a nie dla naturalnego języka migowego, co wiąże się z brakiem świadomości społecznej na temat Głuchych jako mniejszości językowo-kulturowej oraz polskiego języka migowego jako języka pierwszego Głuchych, a obcego dla słyszącej większości Polaków. Ponadto niska dostępność do kursów opierających się o podręczniki do nauki PJM sprzyja w dalszym ciągu wyborowi kursów i szkoleń SJM. Rezultatem takiego wyboru mogą być paradoksalne z punktu widzenia osób nieznających problematyki środowiska niesłyszących sytuacje „podwójnego tłumaczenia” z jednego kodu wizualno-przestrzennego na drugi. Sytuacje tego typu mają miejsce, gdy powstaje bariera komunikacyjna w kontaktach między niesłyszącym petentem porozumiewającym się w polskim języku migowym a tłumaczem systemu językowo-migowego. Bariera zostaje pokonana najczęściej dzięki pomocy słyszącego członka rodziny Głuchego petenta, biegle komunikującego się w PJM, który przekłada przekaz z SJM na naturalny język migowy.

Aby ten stan rzeczy uległ zmianie, należy rzetelnie opracować materiały dydaktyczne do nauki polskiego języka migowego w oparciu o metodykę nauczania języków wizualno-przestrzennych, których celem będzie uzyskanie kompetencji komunikacyjnej w PJM u osób słyszących. Tomaszewski zaznacza, że nauka PJM powinna charakteryzować się takimi wskazówkami metodycznymi:

¹⁴ Ustawa weszła w życie z dniem 1 kwietnia 2012 r., z wyjątkiem art. 7 i art. 8, które weszły w życie po upływie 14 dni od dnia jej ogłoszenia czyli od dnia 19 sierpnia 2011 r.

- ◇ lekcje powinna prowadzić osoba posiadająca biegłość w posługiwaniu się PJM;
- ◇ brak użycia głosu na zajęciach może ułatwić osiągnięcie podstaw języka wizualnego;
- ◇ słownictwo PJM i jego gramatyka powinny być opanowane poprzez dialogi, narracje, historyjki obrazkowe itp.;
- ◇ na lekcjach warto demonstrować dialogi, narracje, różnego rodzaju wypowiedzi jedynie w postaci specjalnej transkrypcji;
- ◇ oprócz demonstracji dialogów, opowiadań i historyjek obrazkowych dobrze jest przeprowadzić praktyczne ćwiczenia mające na celu rozwijanie umiejętności w zakresie percepcji wizualno-przestrzennej;
- ◇ nie należy na początku lektoratu wprowadzać alfabetu palcowego;
- ◇ w ramach lektoratu dobrze jest organizować słyszącym uczestnikom spotkania z innymi osobami Głuchymi jako użytkownikami PJM¹⁵.

Na podstawie wyżej wymienionych wskazówek metodycznych do nauki polskiego języka migowego osób słyszących oraz Europejskiego Systemu Opisu Kształcenia Językowego, Placówka Kształcenia Ustawicznego Migaj Naturalnie opracowuje podręcznik¹⁶ do nauki PJM na poziomie A1 według standardów Skali biegłości językowej Rady Europy. Kurs, do którego podręcznik się odnosi znajduje swoich odbiorców w różnych grupach wiekowych, dla których cechą wspólną jest zainteresowanie PJM oraz chęć jego poznania. Podręcznik tworzony jest tak, aby językiem stosowanym na zajęciach był język docelowy – czyli polski język migowy. Jedynym odstępem od tej reguły są komentarze w języku polskim ujęte w ramkach, w których znajdują się objaśnienia dotyczące gramatyki i aspektu kulturowego oraz polecenia do ćwiczeń. Polski język migowy nie posiada oficjalnej formy notacji, dlatego treści w głównej mierze przekazywane są za pomocą filmów nagranych w PJM, a których opisy w formie głosów¹⁷ ze specjalnie opracowaną transkrypcją znaków migowych znajdują się w podręczniku. Równie ważnym elementem jest płyta, na której zawarte są opowiadania, dialogi i inne ćwiczenia w PJM. Dodatkowo uczestnicy otrzymują płytę ze słownictwem migowym, które zostało wprowadzone na kursie. Celami realizacji nauki PJM na kursie podstawowym A1 są:

¹⁵ P. Tomaszewski, T. Gałkowski, P. Rosik, dz. cyt.

¹⁶ M. Garncarek, *Polski język migowy: Poziom podstawowy A1. Podręcznik dla lektora*, Placówka Kształcenia Ustawicznego Migaj Naturalnie, Łódź (w druku).

¹⁷ Zapis znaków migowych za pomocą leksemów języka polskiego.

- ◇ rozbudzenie motywacji do nauki PJM;
- ◇ rozwój umiejętności komunikowania się kanałem wizualno-przestrzennym;
- ◇ rozwijanie umiejętności odbierania i produkowania prostych wypowiedzi w PJM;
- ◇ rozwijanie kompetencji komunikacyjnej w PJM;
- ◇ rozwijanie u uczestników wiedzy metajęzykowej PJM;
- ◇ zapoznanie uczestników z wiedzą, a w szczególności z aspektami dorobku kulturowego społeczności głuchych w Polsce i na świecie.

Każda jednostka lekcyjna składa się z trzech części, które razem wprawdzają i rozwijają:

- ◇ umiejętności odbierania wypowiedzi w PJM;
- ◇ umiejętności produkowania wypowiedzi w PJM;
- ◇ słownictwo migowe;
- ◇ gramatykę;
- ◇ komunikację.

Ponadto, w niektórych lekcjach swoje miejsce znajduje sekcja o nazwie „Ze świata Głuchych”, w której wprowadzone są informacje dotyczące społeczności Głuchych i ich kultury.

Podręcznik obejmuje materiał dla 60 godzin dydaktycznych. Treści podzielone są na 6 lekcji, które poruszają takie obszary jak:

- ◇ lekcja 1 pt. „Cześć, nazywam się...” : uczestnik potrafi przedstawić siebie oraz osobę trzecią, podać wiek i miejsce zamieszkania. Gramatyka: zaimki osobowe, pytania szczegółowe. Alfabet palcowy: A, I, J, L, N. Liczebniki migowe: 0–9. Ze świata Głuchych: znaki migowe lub inaczej przydomki migowe;
- ◇ lekcja 2 pt. „Rodzina i przyjaciele”: uczestnik potrafi przedstawić swoją rodzinę. Rozumie podstawowe treści związane z jego najbliższym otoczeniem rodzinnym. Gramatyka: zaimki dzierżawcze, pytania ogólne, potwierdzenie, negacja. Alfabet palcowy: U, C, F, H, CH, S, T, Y, Z, Ż, Ż. Liczebniki migowe: 20–99. Ze świata Głuchych: CODA¹⁸;
- ◇ lekcja 3 pt. „Migam o sobie, czyli jak wyglądam w migach”: uczestnik potrafi przedstawić cechy wyglądu oraz ubioru. Rozumie podstawowe

¹⁸ Akronim od angielskich słów: *Children of Deaf Adults* oznaczający dzieci Głuchych rodziców.

treści związane z wyglądem osób i ich ubiorem. Gramatyka: wstęp do tematyzacji, przestrzenność znaku RAZEM. Alfabet palcowy: A, E, Ł, Ć, Ń, Ó, Ś, SZ, CZ, RZ;

- ◇ lekcja 4 pt. „Szkoła i kariera”: uczestnik potrafi w sposób podstawowy opowiedzieć o szkole, studiach, na które uczęszcza oraz o pracy, którą wykonuje. Rozumie podstawowe wypowiedzi w PJM dotyczące otoczenia szkolnego i tego związanego z wykonywanym zawodem. Gramatyka: nieobecny referent, przestrzeń migowa, czasowniki kierunkowe inaczej uzgodnione.
- ◇ lekcja 5 pt. „Poznaj miejsce, w którym mieszkam”: uczestnik potrafi opisać kontynenty, państwa graniczące z Polską, opisać miejsca warte zobaczenia w Polsce oraz wskazać drogę, jeśli zostanie o to poproszony, jak również samemu o nią zapytać. Gramatyka: przestrzeń topograficzna. Liczebniki migowe: 100–999.
- ◇ lekcja 6 pt. „Rewizja z całości” stanowi powtórzenie materiału zrealizowanego na kursie.

Jednostki lekcyjne wraz z podległymi dla nich częściami opracowane zostały w oparciu o zasadę wprowadzenia, utrwalenia i powtórzenia materiału.

Treść podręcznika tworzona jest w zgodzie z Głuchymi informatorami oraz znanymi badaniami nad polskim językiem migowym. Jednakże PJM jest językiem młodym, nad którym badania lingwistyczne rozpoczęły się stosunkowo niedawno, dlatego konieczne wydaje się podkreślenie tego, że niektóre wnioski wymagają dogłębszych badań.

Podsumowanie

Świadomość społeczna na temat Głuchych jako mniejszości językowo-kulturowej oraz polskiego języka migowego jest znikoma. Osoby słyszące, które pragną poznać arkany komunikacji wizualno-przestrzennej najczęściej trafiają na kursy systemu językowo-migowego. W konsekwencji uczestnicy nie są w stanie efektywnie komunikować się z Głuchymi użytkownikami naturalnego języka migowego nawet po zakończeniu kursu SJM na poziomie zaawansowanym.

Kursy PJM w Polsce nadal są rzadkością. Odczuwalny jest brak rzetelnych materiałów dydaktycznych do nauki języka migowego w oparciu o badania lingwistyczne, metodykę nauczania języków wizualno-przestrzennych

oraz wytyczne stosowane przy opracowywaniu programów do nauki języków obcych. Ten stan rzeczy może ulec zmianie ze względu na coraz większe zainteresowanie badaczy z różnych środowisk akademickich. Można mieć nadzieję, że dzięki ich pracy nauczanie polskiego języka migowego osób słyszących nabierze kompetentnego wymiaru.

Bibliografia

- Bouvet D., *Mowa dziecka. Wychowanie dwujęzyczne dziecka niesłyszącego*, Warszawa 1996.
- Czajkowska-Kisil M., *Dwujęzyczne nauczanie głuchych w Polsce*, „Szkoła Specjalna” 2006 nr 4, s. 67.
- Garncarek M., *Polski język migowy: Poziom podstawowy A1. Podręcznik dla lektora*, Placówka Kształcenia Ustawicznego Migaj Naturalnie, Łódź (w druku).
- Polański K., *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*, Wrocław 2003.
- Europejski system opisu kształcenia językowego*, Rada Europy, 2001.
- Tomaszewski P., *Polski Język Migowy – mity i fakty*, „Poradnik Językowy”, 2004, s. 59–72.
- Tomaszewski P., Gałkowski T., Rosik P., *Nauczanie polskiego języka migowego jako obcego: Czy osoby słyszące mogą przyswoić język wizualny?* „Czasopismo Psychologiczne” 2002, nr 1, s. 7–20.
- Tomaszewski P., Garncarek M., Rosik P., Jaromin M., *Nauczmy się rozumieć nawzajem: Poradnik dla słyszących o niedosłyszących i głuchych*, Polski Związek Głuchych Zarząd Główny, 2009.
- Ustawa o języku migowym i innych środkach komunikowania się z dnia 19 sierpnia 2011 r.*

Źródła internetowe

- List of World Sign Languages*
<http://www.zeichensprache.org/sign/listsignlanguages.asp>
 [dostęp: 14.09.2012].

Summary

Polish expressed by signs in the teaching of persons hearing.

Methodical advices

In the article one presented advices methodical concerning teachings of Polish expressed by signs (PJM) of persons hearing. One acknowledged that PJM facilitated in the greater degree the communication with deaf persons than the language system-expressed by signs (SJM). One paid attention that the professional preparation of courses PJM and didactic materials required the use of the linguistic knowledge, the methodology of the teaching of languages visual-spatial and rules to elaborating of programmes to the learning of foreign languages.